

gyarországi városokról beszámoló, baedekkeríró, Sigmund Birken érdekelt, akinek a neve mellett a 2650. tételszámot találtam. A kötet fellapozása után azonban hiába olvastam el háromszor a 2650. tételen leírt Augerius Gislenius Busbequius mű címlerását, Birken nevére nem bukkan- tam rá. Az elektronikus kiadásba vetett bizalmam azonban töretlen volt, azonnal felkerestem az OSzK régi anyagának elektronikus katalógusait az Arcanum Adatbázis Kft. honlapján. Birken nevét beírva meg is jelent a 2650. tételszám, amelynek megoldásra áhítozó megnyitása után a következő közlést olvastam: „A linket nem lehet követni”. Könyvtáros gyakorlatomból azonban következett, hogy nem adtam fel, és a többi Birken-tételt is végignézttem, s láss csodát: a 2656. tételnél meg is találtam Birkent, mint Johann Jacob Fugger művének kiegészítőjét. A kötet névmutatójában tehát egyszerű sajtóhiba volt, amelyet az elektronikus változat nélkül nem tudtam volna felderíteni. (A kötet szerzői között sem szerepel Birken, noha társszerzőként neve ott áll Fuggeré mellett.) Viszont az elektronikus változat is ugyanúgy őrizte a sajtóhibát, de ha az ember kitaró, akkor minden variációt végignézve siker koronázza törekvéseit. „Csak a szorgalmas kutatót segíti a szerencse” – hallottam 30 évvel ezelőtt Borsa Gedeontól. Már megint neki volt igaza.

NÉMETH S. KATALIN

Szelestei N. László: Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században. Csíksomlyói kéziratos prédikációk. Piliscsaba, 2003. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 198 l. /Pázmány Irodalmi Műhely, Források 4./

A hazai prédikációk, jelesen a barokk kori prédikációs irodalom felé forduló forrásfeltárás és kutatás az utolsó mintegy tíz évben örvendően felgyorsult, amelyben Szelestei Lászlónak nagy része volt. Utolsó szövegkiadása, *Régi magyar prédikációk, 16–18. század* (Bp. 2005.) már egyetemi szöveggyűjteménynek készült, így e műnem kutatása és a belőle levonható műve-

lődéstörténeti és közönségszociológiai következtetések már a felsőoktatásban résztvevők tanulását is szolgálhatják.

A prédikáció volt ugyanis az a hétről-hétre a hallgatók által befogadott, vagy legalább is számukra befogadásra felkínált, irodalmi igény- nyel megformált szöveg, ami sok esetben a falusi, mezővárosi lakosságnak egyetlen, művelődést, stílári ízlést, beszédmódot, retorikai struktúrákat közvetítő forrása volt. A prédikálásra vál- lalkozó, illetve arra kötelezett papoknak, szer- zeteseknek a 17. században egész sor, többnyire latin, elméleti segédkönyv, valamint florilégium állt rendelkezésére, amelyeket a kötet első feje- zete röviden bemutat. Az előbbiek tárgyalták azokat a retorikai eszközöket, amelyeket az ér- telem, az érzelem és az akarat befolyásolására szolgáltak, az utóbbiak pedig a gyakorlatban felhasználható, a szerzői-szónoki szándéknak és a feltételezett hallgatói elvárásoknak megfelelő példákat szolgáltatott.

Szelestei az OSzK-ban és a budapesti Egye- temi Könyvtárban található kéziratos gyűjtemé- nyek alapján megállapította, hogy ezeknek a gyűj- teményeknek összeállítói valóban megfogadták a nyomtatásban megjelent magyar prédikációs kötetek ajánlását: segítséget kívánnak nyújtani az egyszerűbb, kisebb retorikai műveltséggel és invencióval rendelkező papok számára. Különö- sen Pázmány Péter, Káldi György, Telegdi Mik- lós prédikációs kötetiből merítettek e kéziratok ismeretlen szerzői.

A Szelestei által a továbbiakban vizsgált for- rások különös jellemzője, hogy azok egy föld- rajzilag és etnikailag körülhatárolható hitközö- ségben, egy szerzetesrend, a ferencesek által képviselt hitszónoki gyakorlatot tükröznek. A kö- tet szövegelemzése választ keresnek arra a kér- désre, hogy ezekben a ferences prédikációkban, szerkezetükben, a szellemi, lelki ráhatást célzó stratégiájukban felfedezhetők-e sajátos vonások, és kapcsolódnak-e ezek a középkori gyakorlat- hoz? A történeti áttekintésből kiderül, hogy a csíki székelység pasztorációjában nagy sze- reptet vállaló ferences konventek a 17. század elején elnéptelenedtek. Ebben a katolikus vá- kuumban a kitiltás ellenére néhány erdélyi főúr

által megtűrt/pártfogolt jezsuita végzett missziós tevékenységet, akik, talán előző ferences hagyományokat folytatva, „egy leegyszerűsítő, ám ugyanakkor az érzelmekre ható spiritualitást képviseltek”. (34.) Jellemző, hogy a csíksomlyói ferencesnek tartott kéziratok elemzése során két kötetről kiderítette Szelestei, hogy azok jezsuitáktól származnak. Ezek a kötetek sokszor feltűntetik a beszéd elmondásának helyét is. A csíki székelység körében, a jezsuita misszió-
nak is köszönhetően, nem tudott gyökeret verni a reformáció, a század közepén, olasz és bosnyák ferencesek sikertelen próbálkozása után, Csíksomlyó újra magyar szerzetesekkel települt be, iskolájuk is felvirágozott.

Az elemzett kéziratok alapján (MTA Könyvtára K 67, Csíksomlyói Ferences Könyvtár I. 13, OSzK FM1/3236, mikrofilm egy csíksomlyói kéziratról, OSzK Quart. Hung. 1424, Stockinger Mátyás beszédei, a kötetek részletes tartalmi leírását a függelék tartalmazza) sikerült kimutatni, hogy általában jellemző a beszédek bensőséges volta, bizonyos fontosnak tartott részek ritmikus ismétlődése, itt-ott párbeszéd jelenléte. A csíki székelység körében ugyanis a reformációtól nem zavartatva folytatódhatott a középkor végére jellemző, érzelmekre ható prédikálási gyakorlat. A Habsburg-uralom alatt álló országrészekben inkább a tartalmilag gondosan strukturált beszéd-típusok jellemzőek. Ugyan a gyűjtemények latin szövegeket is tartalmaznak, de Szelestei szerint kizártnak kell tartanunk, hogy Erdélyben ekkor latinul prédikáltak volna. A latin fogalmazás ugyan bizonyára könnyebb volt az egyházi műveltségüket latinul szerzett papoknak, de a magyar anyanyelvű szerzeteseknek nem jelenthetett nehézséget forrásaiknak latin beszédeit magyarul elmondani. Jellemző volt ezekre a beszédekre a megrögzött fordulatok, szövegszerkezeti elemek, panelek alkalmazása, példázatoknak a beszédbe való beszövése, valamint a beszéd dramatizálása, párbeszéddé alakítása. A panelek nem egyszer középkori elemekre vezethetők vissza.

Különösen jellemzők a középkori sermőkban található jellegzetességek Stockinger Mátyásnak

az 1680-as évek végéről fennmaradt prédikációira (OSzK Quart. Hung. 1424), amelyek a szónok forrásairól is tanúskodnak. Stockinger prédikációiból a kötet függelékébe Szelestei több beszédet beválogatott. Különösen tanulságos Laskai Osvát latin nyelvű és Stockinger magyar nyelvű nagypénteki prédikációjának párhuzamos közlése. Mindkettő szinte passiójáték szerűen dramatizálja Krisztus szenvedéstörténetét.

Talán éppen a függelékkel kapcsolatban merül fel némi hiányérzetünk. Azt hiszem, hasznos lett volna röviden indokolni, miért éppen ezek a beszédek kerültek közlésre, hogyan illeszkednek ezek a csíksomlyói ferences prédikációkról felvázolt képbe. A bevezető mondatokban említett egyetemi szöveggyűjtemény azonban már tartalmaz ilyen jellegű kommentárokat.

VIZKELETY ANDRÁS

Peternainé Juhász Zsuzsa: Bán Imre könyvtára. Debrecen 2005. Debreceni Egyetem, Kosuth Egyetemi Kiadó. 480 l.

Bán Imrét, Debrecen nagyhírű tudós professzorát nem kell bemutatni a *Magyar Könyvszemle* olvasóinak. Régi irodalomtörténeti kutatásai során többször jelentetett meg könyv- és könyvtártörténeti tanulmányt. Legnagyobb „könyves” érdeme a gyöngyösi ferences könyvtár megmentése és gondozása volt a második világháború után, amikor mint gyöngyösi középiskolai tanár vállalkozott családijával együtt e nehéz feladatra.

Most megjelent könyvtárának katalógusa. Készítője unokája, Peternainé Juhász Zsuzsa, akinek minden sorában érezni nagyapja iránti rajongó szeretetét. A katalógus elé családörténetet is írt, és okos értékelést a 3600 kötetet meghaladó könyvtárról.

Miként azt gondolni lehetett, Bán Imre gyermekkorától kezdve „szenvédélyesen” olvasott. A könyveiben található, beszerzésre vonatkozó beírásokból kitűnik, hogy 15 esztendő korában